

Leszerelés, cselekvéstudomány, békeszociológia

Mindegyre gyarapszik a béke nagy kérdéseinek jó szakirodalma, s ami kiváltképpen örvendetes: hazai viszonylatban is élénkül a polemográfia, a konfliktológia és nagy kiterjedésű környéke. Persze, a folyóiratok gyorsabban szárnyalók, s lomhábbak a könyvek.

Román nyelven már hozzáférhettünk a béke kutatás egyik alapdokumentumához: az ENSZ főtitkári jelentéséhez a fegyverkezési verseny társadalmi-gazdasági következményeiről.

Leverő a jelentés. Szomorú olvasmány, természetesen tartalma miatt, de azért is, mert sajnos, hatalmas ismétlés az egész. A koronként változó adatoktól eltekintve viszonylag kevés új gondolatot közvetít régebbi hasonló dokumentumokhoz képest. A *déjà lu*, az „ezt már olvastuk“ érzete kísért mindvégig. És erről nem az azóta már nyugdíjba vonult „Derfús Úr“, U Thant tehet.

Mégsem érezzük fölöslegesnek egy cseppet sem. Erről a témáról addig kötelező beszélni és írni, amíg végül — nem termonukleáris fegyver formájában — csak anyagi erővé válik a leszerelés eszméje. Propagálása erkölcsi kötelesség: közvetlen gyakorlati haszna mértékétől eltekintve — a tiltakozás legátfogóbb formája.

Egy norvég polemográfus keserű megállapítása szerint: az illetenban (meg a szexológiában) vannak dolgok, amelyekről nem beszélünk, de műveljük őket; a leszerelés terén éppen fordítva: vannak dolgok, amelyekről csak beszélünk, de nem műveljük őket.

Meg kell adni: józan a jelentés. Higgadtan megállapítja, hogy a fegyverkezés jelenlegi, vésszenen válságos időszaka tulajdonképpen nem kivételes jellegű, volt már ehhez hasonló, persze tudományos-műszaki forradalom nélkül, a korabeli lehetőségek szerényebb keretei között. Legalább száz esztendeje a háborúk szüneteiben virágoztak a békemozgalmak. Csakhogy most már „a fegyverkezés miatt fenyegető végső katasztrófa az emberiséget veszélyeztető legnagyobb baj. Félelmetesebb, mint a nincstelenség vagy a betegség, a demográfiai robbanás vagy a környezet-szennyeződés“.

Legjobb passzusai kitűnően beillenének egy józanul érvelő békemozgalmi felhívásba. A leszerelés kérdésének nemzetközi irodalmában kevésbé jártas olvasó meglepődhet egy-egy bekezdésnél: talán nem hitte volna, hogy ENSZ-jelentésben a katonai-ipari komplexumról vagy az ifjúságot fenyegető elidegenedés gyökereiről olyan jellegű magyarázatot olvashat, amilyennel e dokumentum szolgál. „A második világháború utáni összefüggésekben a nukleáris fegyverkezési hajszája okozta félelem egyike azon tényezőknél, amelyek a háború után számos ország ifjúságának

a kiábrándulásához vezetnek. Nyugati társadalompszichológusok hajlamosak a fegyverkezési verseny és a háború borzalmainak rovására írni a fiatalabb nemzedékben eluralkodott ama felfogás kialakulását, amely szerint ez a világ irracionális hely, s így társadalom-gazdasági növekedés útján való tökéletesítésének igyekezete eredménytelen. Kétségtelenül igaz, hogy a fegyverkezési hajsza folytatása, valamint az erőszak növekedése a világban csak fokozza sokmillió ember elidegenedését. Majd az ipari-katonai komplexumot nevének nevező Eisenhower „tézisének“ idézését egy, önmagában tulajdonképpen nemigen újszerű, de ENSZ-főtitkári jelentésben mégis valamiképpen meglepő állítás követi: „A félelem a potenciális ellenségtől valamely országot arra készítet, hogy kialakítsa katonai struktúráját, amely, miután kialakult, már a félelem megörökítésén is munkálkodik. Gyanakvón kétségbe vonja a másik fél minden békülékeny gesztusának jóhiszeműségét, igyekezete általában arra irányul, hogy megörökítse egy olyan világ politikai képzetét, amely állandóan megköveteli a magas fokú katonai készenlétet. Ez is a fegyverkezési hajsza társadalmi következményei közé sorolható.“

*

Ugyancsak a béke és a leszerelés a tárgya Al. Tănase *Cultură și umanism* (Kultúra és humanizmus) című, *Revista de filozofie*-beli sorozata hetedik közleményének.

Al. Tănase esszétől a polemográfia talán nem válik bölcséletibbé, de a *Revista de filozofie* — igaz, e cikkel némiképpen sajátosabb témái körén kívül kalandozva — határozottan „világpolitikaibb“ jelentésűvé lépett elő, ami nagy interdiszciplináris hajlandóságú korunkban igazán nem megvetendő. A filozófia szféráiba bebocsáttatást nyert tehát a kifejezetten politikai-szociológiai ihletésű polemográfia. Még ha Al. Tănase egyetlenegyszer sem írja le ezt a szót (legfeljebb — akkor is idézetben — az angol *peace research* kifejezést). Inkább *békeszociológjáról* értekezik, ezt azonban, sajnos, nem különbözteti meg a nemzetközi élet szociológiájától.

Kísérletei „a béke politikai stratégiája“ filozófiai alapjainak újabb tisztázására — megítélésünk szerint — elmélyültebb folytatást igényelnek ugyan, de néhány megállapítása már éppen időszerű igazolása a legszélesebb körű világgtekintésre törekvő, jól átgondolt szerkesztéspolitikának. „A szubjektív vagy irracionalista filozófiai alapállású békepolitika-stratégia nem teljes érvényű ugyan, de még ilyen formájában is üdvös ama problémák súlyosságának tudatosításában, amelyek az okoz, hogy világunkat a nukleáris és klasszikus fegyverek hatalmas arzenáljává változtatják.“

Az igényes, tehát nem heccelődő világgtekintés ideológiai kérdéseire utaló esszé egyik tanulságos megállapítása éppen a béke kultúrájának és humanizmusának jegyében hangsúlyozza: az ideológiai viták semmi esetre sem akadályozzák a haladó, háborúellenes erők összefogását, a szociológia és más társadalomtudományok hozzájárulását a nemzetközi együttműködés az eddigieknél remélhetőleg egészségesebb légkörének kialakulásához.

Mind a Jelentés, mind a *Kultúra és humanizmus*-sorozat békeesszéje fontos utalásokban kiemeli a politikai döntés mozzanatának rendkívüli fontosságát zaklatott korunk válságos pillanataiban.

„A nemzetközi feszültség időszakai rendszerint a fegyverkezési hajsza iramának felgyorsulásával társulnak; a maga során aztán az iram gyorsulása felfokozza a nemzetközi feszültséget. Az egymással ellentétes érdekű, egymással szem-

benálló, erős hadseregekkel rendelkező tömbök korát éljük, amelyben az automatizált nukleáris rakéták reakcióideje összehasonlíthatatlanul gyorsabb, mint az az ütem, amely a diplomácia szokásos tevékenységét jellemzi." Így a Jelentés. Al. Tánase pedig kiemeli, mennyire fontos az emberi magatartás lélektani rugóinak tanulmányozása a nemzetközi biztonság feltételei szempontjából.

Az egyénekre és a közösségekre jellemző magatartásformák polemográfiái értékelésében nem is mutatkozik hiány, de talán bizonyos egyoldalúság veszélye fenyegetett: túltengett a tömeglélektani közelítésmód, vagy pedig — az állatok világában megfigyelhető magatartásformák tanulmányozása felől jövő hatások folytán — az agresszológia növekedett vízfejűvé (aki Marxon nevelkedett, mindig felborzolódik, ha túlfeszített biológia—társadalom párhuzammal ingerlik).

A kérdés valóságos időszerűségét jelzi, hogy az *International Social Science Journal*-ban Ole R. Holsti *Válság, feszültség és döntés* című tanulmányában éppen e magatartásformák egyik magasrendű kategóriájában igyekszik előmozdítani a jobb kiigazodást.

Amióta tudjuk, hogy a háborúk indítása vagy éppen ellenkezőleg, a nagy nemzetközi politikai válságok megoldása nem az Olümposzon történik, hanem nagyon is földi kabinetekben, azóta különös érdeklődést vált ki a döntés mechanizmusa, kiváltképpen a kritikus pillanatokban esedékes döntéseké, hiszen bármily tökéletes legyen is a demokrácia, a politikai hatalmat gyakorlók a „történelmi pillanatban” teljesen önmagukra utaltak; éppenséggel akkor nem konzultálhatják megbízóikat, amikor pedig ez utóbbiak szempontjából legfontosabb döntéseiket kell hozniuk.

Holsti egy konfliktológiai folyóirat (*Journal of Conflict Resolution*) főszerkesztőjeként hosszú esztendőkn át foglalkozott a nemzetközi politikai döntés, a „decision-making” izgalmas problémájával; esszéjében megkísérli tisztázni, hogyan hatnak a világpolitikai válság feszültségei a döntéshozatal folyamatára. (Magát a világpolitikai válságot így határozza meg: az a helyzet, amelyben előre nem látott veszély fontos értékeket fenyeget.)

A válságot nem abnormitásként, hanem csupán kirívó esetként értelmező Holsti előbb szabályszerűen leírja a politikai döntések hozatalához normális körülmények között szükséges feltételeket, hogy aztán kényelmesen szemügyre vehesse, melyikre milyen hatással van a feszültség fokozódása.

Szerinte a helyes politikai döntés elemi kívánalmi és feltételei a következők szerint összegezhetők:

— Nagy vonalakban felmérni a cselekvés azon lehetséges irányait, amelyek között válogathatunk.

— Felbecsülni minden egyes cselekvési módozat ígérekző előnyeit, lehetséges hátrányait.

— Megkülönböztetni a lehetőséget a valószínűségtől.

— A helyzetet az érdekelt többi fél szempontjából is megítélni.

— Kiszűrni az értesülések tömkelegéből a megbízhatókat.

— Megtúrni a kétértelműségeket is!

— Elkerülni az elhamarkodott cselekvést.

Úgy tűnik, Holsti elég tapasztalt társadalomtudós ahhoz, hogy beérje bizonyos megfigyelések leírásával, és ne akarjon a világra tukmálni végérvényes igazságokat. Egy valamit mégis sugalmazni merészel: inkább be Szküllá és Kharübdisz közé, mint Buridan szamaraként éhen halni.

Nem túlságosan kiténtető a konfliktológusok véleménye a döntésre jogosultak döntéskészségéről. Szerintük ugyanis valamelyes feszültség elengedhetetlenül szük-

séges; nélküle nemhogy helyes döntés, de még cselekvés sincs: marad minden a régiiben. A válságban nem az a baj, hogy van feszültség, hanem az, hogy a kelle-ténél nagyobb.

A mágikus formula: *szorongásmentes bizonytalansági érzet*; már ösztönöz a bizonytalanság, még nem bénít a szorongás. Egyébként így szokták jellemezni egyesek a tudományos alkotómunka szempontjából legalkalmasabb állapotot, az alkotás kellemes légkörét.

Szorongásaik mind kíméletlenebb merevségre sarkallják a döntésre jogosultakat; ahelyett, hogy árnyaltabbá válna, reagálási módjuk a feszültség növekedésekor az egyszerűsítés felé tendál, primitívségük ilyenkor nyilvánul meg teljes pőreségében. Ha amúgy is hajlamosak rá, kínjukban fékevesztetten egyszerűsíténe-
közveszélyes manicheusok; jóformán már értesülni sem hajlandók, vagy ha igen, az értesüléseket csupán szív szerinti szimplifikáló hajlandóságaik szerint értékelik.

Veszedelemesen felgyorsulni tűnik az idő múlása a válságok idején. A döntésre jogosult a feszültségek fokozódásakor mindig attól tart, hogy lépéskényszerbe jut, mint a sakkjátékos.

Az időzavar kellemetlen következményei közé tartozik, hogy az általa fokozott feszültség csökkenti a döntéshozatalra jogosultak jövőérzékét, ami bizony katasztrofális következményekre vezethet éppen nemzetközi politikai döntésekben. A sarokba szorított, matt-helyzetbe került felelős tényező csak a jelenlét törődik, nincs ideje és energiája cselekedetei távolabbi következményeit felmérni. Magatartásának „logikája”: oly nagy az azonnali veszély, hogy ha nem sikerül — akár mindenféle távlati megfontolásra való tekintet nélkül is — megoldani, nincs is „távlat”.

A döntés-mechanizmusok ismerete valamelyest megmutatja a döntések következményeit elszenvedőket, a döntések objektumait. De a mechanizmus minél alaposabb ismerete nem azért előnyös, mert az ismeretre szert tevők szélesebb tábora remélheti, hogy valaha is alkalma lesz működtetni ezt a mechanizmust.

Vajon a decision-makernek is érdeke volna, hogy a tárgy megismerje az alany eljárásainak mechanizmusát? Igen. A politikai döntés intím mozgatóinak feltárása rendszerint hasznos a decision-maker szempontjából. Ha ugyanis a manipuláltban sikerült a beavatottság érzetét kiváltani, a manipuláló feladata könnyebb.

*

Világjelenségnek mondható a tudósok — kiváltképpen a magfizikusok és újabban az ökológusok — törekvése a politikai döntések befolyásolására.

Jelentős lehetőségeikhez mérten a társadalomtudományok művelői is mind erőteljesebb hatást igyekeznek gyakorolni a döntéshozatalra, mégpedig változatosnak mondható megfontolásaik folytán. Roy E. Licklider tanulmányában (*Policy Scientists and Nuclear Weapons — A politológusok és a nukleáris fegyverek*), amely az I. L. Horowitz szerkesztette *The Use and Abuse of Social Science* (Hogyan lehet élni és visszaélni a társadalomtudományokkal) című gyűjteményes kötetben tavaly jelent meg az Egyesült Államokban, széles körű ankétra építve, egyebek mellett a következő indítékokban véli felfedezni azokat az okokat, amelyek amerikai társadalomtudósokat arra készítetnek, hogy éppen a stratégia és a leszerelés döntően fontos területein igyekezzenek tudományos munkát kifejtteni:

— Aggódás ama fenyegetés miatt, amelyet a modern fegyverek az egész emberiségre jelentenek.

- Intellektuális érdeklődés a nemzetközi politika ügyei iránt.
- Arra irányuló vágy, hogy megváltoztassák az amerikai külpolitikát.
- Törekvés az általános leszerelés ügyének előmozdítására.
- Arra irányuló igyekezet, hogy minél több emberrel megismertessék a nukleáris fegyverekkel kapcsolatos problémákat.
- Aggódás a jelenlegi amerikai katonai politika erkölcsi vonatkozásai miatt.

Az ugyancsak a béketudomány problémái sorába tartozó hadtudomány—hadművészet kettősének kérdéskörében fontos — hazai vonatkozású — anyag látott napvilágot; közzétételének jelentőségét nehéz volna túlbecsülni.

A *Lupta de clasă* közli a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiájának hadtörténeti és hadelméleti tanulmányi és kutatóközpontja és a Katonai Akadémia, valamint a Katonai Kiadó *A tudományos-műszaki forradalom és katonai implikációi* című — közösen rendezett — tudományos ülészakának anyagait.

A tanulságosnál tanulságosabb előadások közül a Valter Romané *a tudományos-műszaki forradalom, a hadi-műszaki forradalom és politikai következményeivel*, a Romul Duma ezredesé pedig *a tudomány, a technika és a hadművészet összefüggéseivel* foglalkozik.

Valter Romant idézzük: „A háború utáni időszakban az imperialista hatalmak közötti háború elkerülhetlenségével kapcsolatos viták ismét felújultak. A vitának Sztálin vetett véget 1951-ben, amikor — az ilyen háborúk megelőzhetőségével kapcsolatos nézetekkel ellentmondásban — fenntartotta azt a tézist, amely szerint a mi korunkban is elkerülhetlenek az imperialista országok közötti háborúk, vagyis a második világháború utáni új feltételek közepette is fenntartotta a régi tézis érvényességét. Egyik fő érve az volt, hogy a második világháború is imperialista hatalmak közötti háborúként kezdődött. További érv: a Szovjetunió elleni háború a tőkés országok számára veszélyesebb lenne, mint az imperialista országok közötti háború.

Véleményem szerint — írja Valter Roman — ezt a tézist végképp fel kell adnunk, mint olyant, amely nem felel meg annak a történelmi szakasznak, amelyben élünk. Még manapság is elkerülhetetlennek tekinteni a háborút a fejlett imperialista országok között egyértelmű volna azzal, hogy nem veszünk tudomást a szemünk láttára lezajlott figyelemre méltó változásokról, azt jelentené, hogy görcsösen ragaszkodunk egy olyan tézishhez, melynek alkalmazása óhatatlanul hibás elméleti következtetésekhez, káros stratégiai koncepció kidolgozásához vezetne.

Természetesen egy ilyen háború gazdasági gyökerei ma is léteznek; minthogy azonban a szocialista és a tőkés világ közötti ellentmondások erősebbek, mint az imperialista országok közötti ellentmondások, s a két rendszer bonyolult erőviszonyai egyre inkább a szocialista világ javára alakulnak, bajosan határozhatnák el az imperialista országok kormányai, hogy egymás között háborút kezdjenek.

Az esetleges háború egy másik vonatkozását, azaz a tőkés országok és a szocialista országok háborúja lehetőségét illetően, az eddigi történelmi tapasztalat alapján le kell szögeznünk, hogy a társadalmi rendszerek különbözősége nem tekinthető a háború egyetlen és alapvető okának; annál is inkább, minthogy a lényegében azonos társadalmi-politikai rendszerű államok esetében sem mindenkor sikerült elejét venni a konfliktusoknak.

E kérdést illetően az egyetlen nyilvánvalóan helyes következtetés így fogalmazható meg: az imperialista államok egymás közötti háborúja, akárcsak a tőkés világ háborúja a szocialista világgal, nem objektív történelmi szükségszerűség, s bekövetkezése nem is valószínű, sem ma, sem pedig egy távolabbi perspektívában. Mindezek ellenére teljességgel lehetetlenségnek sem mondható. A világháború nem elkerülhetetlen veszély, de a béke sem abszolút valóság. Amíg van imperializmus, háborús veszély is fenyeget.“

A hadtudomány—hadművészet kettősről előterjesztett közlését előadója a hadelmélet továbbfejlesztésének igényével prezentálta.

Mínt hogy a hadművészet a praxiológia, a logika, a matematika, a kibernetika eredményeinek magába olvasztása után tudománnyá lép elő, felmerül a hadtudomány és a hadművészet tárgya megkülönböztetésének a kérdése. A szocialista államok irodalma erre a problémára többféle válasszal szolgál. A legelterjedtebb szerint hadművészet és hadtudomány tulajdonképpen egyazon diszciplína két teóriával: az általánossal és az egyedi hadművészetivel. Más szerzők abból a megállapításból indulnak ki, hogy a háború oly bonyolult társadalmi jelenség, amelyet több társadalomtudomány tanulmányoz, tehát nem egyetlen hadtudományról, hanem inkább a hadtudományok rendszeréről kellene szólnunk, s e rendszeren belül a vezető szerep a hadművészetet illeti meg. Van olyan álláspont is, amely szerint hadtudomány tulajdonképpen nem létezik, csak hadművészeti elmélet, s ez az elmélet a társadalompolitikai és technikai tudományok sajátos szintézise volna.

Romul Duma ezzel szemben határozottan megkülönbözteti a hadtudományt a hadművészettől. Szerinte a hadtudomány tárgya a társadalmi jelenségként értelmezett háború; a hadművészet tárgya viszont ennél sokkal szűkebb körű: maga a tulajdonképpeni katonai cselekvés, minden összetevőjével egyetemben. Annak a ténynek a kiemelése, hogy a hadtudomány a háborút tanulmányozza, nem jelenti a hadtudomány kizárólagossági igényét más, szintén a háborút tanulmányozó társadalmi tudományokkal szemben. Am minden más társadalomtudomány a háborút sajátos szempontjainak megfelelően tanulmányozza, nem pedig „önmagában“, miként arra a hadtudomány hivatott.

Mínt hogy tárgya — a háború — társadalmi jelenség, a hadtudomány társadalomtudomány; viszont az emberi cselekvés egy bizonyos konkrét formáját, a katonai cselekvést tanulmányozó hadművészet cselekvéstudomány.

A háború okozati magyarázatát célzó hadtudomány elméleti jellegű, a katonai cselekményeket szabályozó hadművészet pedig alkalmazott, normatív tudomány (a hadviselés etikai kérdéseit a hadművészet illetékességi körébe utalja).

Jól megjegyezzük Mircea Malița közoktatásügyi miniszter előadása alapeszméjét: a kultúra az államok katonai teljesítőképességének összetevője és tényezője.

Tudatában annak, hogy a *Luptă de clasă* e — tartalmában párját ritkító — tájékoztatása már azt a továbbgyűrűző felismerést tükrözi, amit Ion Ioniță hadsereg-tábornok, hadügyminiszter így fogalmazott meg: „Az ország védelme az egész népnek nem csupán ügye, hanem műve is“, igyekszünk a továbbiakban idejében regisztrálni a tudományos-műszaki forradalom hadszociológiai eredőit, főként a bennünket közelebről érdeklő vonatkozásait.

Farkas László

Iparfejlesztés és nemzetközi együttműködés

1971—1975-ös öt éves tervünk előirányozza a nemzetgazdaság s ezen belül az ipar további gyors ütemű fejlesztését. Az 1971—1975-ös gazdasági-társadalmi fejlesztési terv, felszínre hozva a belső tartalékokat, az ipari össztermelés évi 11—12,2 százalékos átlagos fejlődési ütemét írta elő; öt év alatt az ipari termelés 68—78 százalékkal növekszik. Az előirányzott ritmus biztosítja azt, hogy hazánk továbbra is a világ egyik legdinamikusabb gazdaságú országa legyen.

Az ipar mennyiségi és minőségi fejlesztésén belül különös súlyt helyezünk a termelés szerkezetének a korszerűsítésére, elsődlegesen fejlesztjük azokat az ágakat, amelyek a műszaki haladás előmozdítói, így az elektronikát és az elektrotechnikát, a finommechanikát, a kémiát és főleg a petrokémiát, a különleges acélok kohászatát. A jelenlegi öt éves tervben a gépgyártóipar volumene több mint kétszeresére, az elektronikai és a finommechanikaié 3,4-szeresére emelkedik, a vegyipar 2,3-szorosára növeli termelése szintjét; a tervidőszak végén több mint egymillió tonna acélotvözetet termelünk. Az ipar általános tendenciájának megfelelően az ismert termékek életciklusa lerövidül, mindig újabbak lépnek a helyükbe, így 1975-ben ipari termelésünk közel 50 százalékban új, korszerűsített termékeket fog előállítani.

Az iparosításra fordított erőfeszítés csakis magas felhalmozási rátára építő széles körű beruházási programmal vezethet eredményre. A gazdaságfejlesztés jelenlegi szakaszának tanulmányozása alapján és figyelembe véve a gazdaság jövőbeli fejlődésének a követelményeit, a nemzeti jövedelemben a felhalmozási alap részaránya az öt éves terv időszakában 30—32 százalék. A felhalmozás magas szintje a beruházás méreteinek alapvető feltétele. A beruházásra fordított pénzüsszegeket kb. 545 milliárd lejben állapították meg, ami több, mint a megelőző két öt éves terv idején megvalósított beruházás. Az állami alapokból történő központi beruházás — globális értékben 470 milliárd lej — e program fő része. Ebből kb. 60 százalék az iparnak, az anyagi termelés fő ágának jut. A beruházásokban megmutatkozó erőfeszítések abban konkretizálódnak, hogy mintegy 1100 új ipari vállalatot és jelentősebb objektumot építünk fel s kezdünk üzemeltetni. Ezeknek a jelentősége az ország ipari potenciálja szempontjából még világosabban körvonalazódik, ha figyelembe vesszük, hogy az ipari beruházásoknak mintegy 75 százaléka az ipar szempontjából döntő fontosságú ágakban történik: energetika, vasipar, gépgyártás és vegyipar.

A jelenlegi szakasz beruházási politikáját főleg az jellemzi, hogy az ipari beruházások egészén belül állandóan nőnek a gépekre és berendezésekre fordított alapok az építkező-szerelő munkálatokra felhasznált rész folyamatos csökkentésének arányában. Az utóbbiakra fordított összegek aránya a megelőző öt éves terv folyamán átlag 47,5 százalék volt, 1975-ben viszont már csak 39 százalék lesz. Más szóval a jelenlegi öt éves tervben a beruházásoknak közel 60 százalékát új felszerelésekre, berendezésekre és gépekre, tehát a termelőeszközök legdinamikusabb elemére fordítják. A beruházás évről évre javuló szerkezete tükröződik e beruházások gazdasági hatékonyságának növekedésében azáltal, hogy csökken a specifikus beruházás és fokozódik a műszaki haladás alkalmazása.

Világos, hogy az ipar alapjainak állandó korszerűsítése elképzelhetetlen anélkül, hogy ne vezetnék be a technológia és a technika világszinten elért eredményeit, anélkül, hogy ne alkalmazzák az élenjáró ipari országokban megvalósított magas műszaki jellegű felszereléseket és gépeket. A szocialista országokban a műszaki haladás a gazdaság tervszerű fejlődésének központi tényezője.

A szabadalmak, a „know-how“ (a technológiai eljárások), a műszaki dokumentáció, egész berendezések vagy egyes felszerelések forgalomba hozatalának a mind szélesebb körű kibontakozása más országok számára is hozzáférhetővé teszi a világszinten álló technika megvalósításait. A kevésbé fejlett országok azáltal, hogy a világpiacon hozzájutnak az új technikához, biztosíthatják iparuk gyors ütemű fejlődését. Egyébként ezek az országok pénzügyi lehetőségeiken belül önmaguk nem mindig tűzhetik ki célul a gyors gazdasági fellendüléshez szükséges műszaki és tudományos haladás biztosítását.

Hazánk súlyt helyez a saját műszaki-tudományos kutatások értékesítésére, gépgyártóiparunk növekvő lehetőségeinek a kihasználására, de ugyanakkor jelentős mértékben importál magas technicitású berendezéseket, felszereléseket, számos szabadalmat és tökéletesített technológiai eljárásokat — know-how-t — vásárol. Ily módon az új kapacitások, a vegyipar, a gépgyártóipar és más ágak csúcsegységeit — főleg a termelési folyamat legfontosabb láncszemeit — ellátjuk a műszaki haladás legkorszerűbb vívmányait jelentő felszereléssel.

Az előző ötéves tervben — 1966—1970 között — a beruházott gépek és felszerelések kétharmadát (66,8 százalékát) saját gépgyártóiparunk termelte, egyharmadát (33,2 százalékát) import révén biztosítottuk. Az új terv szerint az ipar fedezi az ország felszerelés-szükségletének 70 százalékát. Ez a hazai ipar jelentős potenciálját igazolja, továbbá azt, hogy a behozatal is jelentősen hozzájárul a beruházási terv megvalósításához. 1970-ben a termelés számára importált gépek és felszerelések értéke 4,6 milliárd valutalej volt, ez az ország egész behozatalának közel 40 százalékát jelentette. 1966—1970 között a külföldről behozott berendezések és egész vállalatok számára szükséges felszerelések értéke több mint 5,4 milliárd valutalej volt. Ezek a számok tükrözik az import jelentőségét. E behozatal fontossága nemcsak abban áll, hogy kiegészíti és korszerűsíti az illető új egységek felszerelését, hanem ugyanakkor abban is, hogy ennek alapján megteremti az előfeltételeket a saját kutatás és műszaki tökéletesítés további fejlesztése számára. A gépek tervezésének és gyártásának további tökéletesítése az importált technika alapján, valamint a megvásárolt szabadalmak és technológiai eljárások továbbfejlesztése és tökéletesítése elvezethet és el is kell vezetnie oda, hogy a behozatal azokra a műszaki vívmányokra összpontosuljon, amelyek ténylegesen meghaladják országunk pillanatnyi lehetőségeit, de amelyek elkerülhetetlenül fontosak az ipar fejlődése számára.

Gazdasági külpolitikánk súlypontja a szocialista országokkal kiépített kereskedelmi kapcsolat és együttműködés. Így például a Szovjetunió a hosszú lejáratú egyezmények alapján felszereléseket és berendezéseket szállít, és műszakilag együttműködik számos ipari objektum tervezésében, felszerelésében és üzembe helyezésében; a jelenlegi ötéves tervben egyezményeket és szerződéseket kötöttek arra vonatkozóan, hogy a Szovjetunió műszaki segítséget ad és a felszerelés egy részét szállítja a hazai 440 megawattos villamos atomerőmű, valamint más jelentős fémipari, vegyipari és egyéb ágazatokbeli objektumok számára.

Csehszlovákia SZK, a Német DK, a Lengyel NK, a Magyar NK és más szocialista országok berendezéseket szállítanak új egységeknek a meglévők bővítésére az energetikai iparban, a kohászatban, a vegyiparban, a textiliparban.

A felszerelések, berendezések, szabadalmak és a know-how behozatalának jelentős része a nyugati ipari államokból származik. Ezekben az országokban a gépgyártóipar magas színvonalat ért el, s ez lehetővé teszi, hogy új műszaki eljárásokat, magas műszaki és gazdasági hatékonyságú felszereléseket onnan szerezzünk be. Számos olyan beruházási objektumunk van, amelyet a megelőző öt éves tervekben hoztak létre, vagy amelyeknek a megvalósítását ez az öt éves terv irányozta elő, s amelyek számára a legbonyolultabb technológiai eljárást, gyakran magát a technológiai folyamatot is az NSZK-ból, Franciaországból, Angliából, Olaszországból, az Egyesült Államokból, Japánból, Ausztriából, Svájcól vagy más fejlett országból vettük. A hazai ipar a külföldi szállítókkal együttműködve lényegesen hozzájárul az új egységek felszerelésének a tervezéséhez és kiegészítéséhez.

A beruházást szolgáló széles körű behozatali program természetesen jelentős valutáris erőfeszítést igényel. A kiegyensúlyozott kereskedelmi és fizetési mérleg biztosításának a követelménye megkívánja azt, hogy jelentős kiviteli forrásokat értékesítsünk a behozatal fedezéséhez szükséges valuta előteremtésére. Ebben a vonatkozásban gazdasági és műszaki lehetőségeink hatékony mozgósításának az útja a nemzetközi együttműködés, ami egyébként a minden országgal kiépített gazdasági kapcsolatok bővítésére irányuló általános politikának szerves része.

Napjainkban — a műszaki tudományos forradalom feltételei között — a nemzetközi gazdasági és műszaki együttműködés kiszélesítése és elmélyítése minden ország számára objektív szükségszerűség. „Nem arra kell törekednünk — mutatott rá Nicolae Ceaușescu elvtárs az RKP Központi Bizottsága Végrehajtó Bizottságának és a kormánynak 1970. november 25-i ülésén —, hogy magunk gyártsuk mindazokat a termékeket, amelyekre szükségünk van, sem a kohászatban, a gépiparban, sem a vegyészetben, sem más ágakban. Kétségtelen: a szocialista országokkal, a kapitalista országok és a fejlődésben levő országok cégeivel való széles körű termelési kooperálás nélkül nem biztosíthatjuk gazdaságunk gyors fejlődését.”

Az új technika — a tervrajzok, felszerelések, műszaki eljárások — behozatalában a nemzetközi együttműködés jól gyümölcsözteszhető. E kooperálás konkrétizálódhatik gazdasági, pénzügyi téren, műszaki, ipari vonatkozásban, a műszaki-tudományos kutatásban, tervezésben, az ipari termelésben. Az együttműködés e területein megvalósul a partnerek műszaki és anyagi erőfeszítéseinek az összekapcsolása, ez biztosítja az árucseré növekedését a fizetési eszközökkel való takarékoskodás feltételei között, megteremti a kedvező feltételeket arra, hogy értékesítsük mindegyik ország termelési tapasztalatait és tudományos potenciálját.

A szocialista országokkal megvalósított gazdasági-ipari együttműködés kiszélesítése, amire hazánk következetesen törekszik, harmonikusan kifejezésre jut *Az együttműködés további elmélyítését és tökéletesítését, valamint a KGST-tagállamok szocialista gazdasági integrációjának fejlesztését célzó Komplex Programban*. A szocialista együttműködés, amely céljaiban és eszközeiben elvileg különbözik a tőkés integrációtól, összeegyezteti a jelenlegi gazdasági és műszaki feltételek között a különböző országok termelésének objektív kölcsönös kapcsolatát minden résztvevő ország függetlenségének és érdekeinek a tiszteletben tartásával. A szocialista integráció szentesíti a szocialista országok közötti viszonyok alapelveit — a nemzeti szuverenitás és függetlenség tiszteletben tartását, a belügyekbe való be nem avatkozást, a teljes jogegyenlőséget, a kölcsönös előnyöket és az elvtársi segítséget —; az önkén-

tesség alapján — és államfölötti szervek nélkül — kibontakozva azt célozza, hogy hozzájáruljon minden tagország termelőerőinek gyorsabb fejlődéséhez, gazdasági fejlettségi szintjük egymáshoz közeledéséhez és fokozatos kiegyenlítéséhez, a szocialista világrendszer és minden egyes szocialista ország gazdasági erejének növekedéséhez. A nemzetközi szocialista munkamegosztás elmélyülésének fő módszere az ötéves tervek összehangolásának állandó tökéletesítése, ami megteremti a feltételeket a széles körű és hatékony együttműködésre a műszaki-tudományos kutatásban és a termelésben.

A *Program* ebben a vonatkozásban előirányozza az együttműködés és kooperálás konkrét útjait és területeit. A KGST-tagállamok közösen dolgozzák ki az egyes termelési ágak fejlesztési programját, elmélyítik a termelésben a szakosítást és együttműködést, javasolják az erőfeszítések összekapcsolását egyes beruházások megvalósításában, valamint a közös érdekű ipari kapacitások tervezésében és felépítésében.

A *Program*ból vett példával jellemezzük ezt: előirányozták a szakosítást és a kooperálást, figyelembe véve az izoprénkaucsuk-gyártó kapacitásoknak az érdekelt KGST-tagállamok közös erőfeszítésével történő létesítését. E célból hazánk részvételével műszaki-gazdasági beszámolót dolgoznak ki ilyen üzemek tervezésére és építésére,

Hazánk és a fejlett tőkés országok közötti kapcsolatokban a kooperálás jelentősen növelheti a felszerelések, szabadalmak és a know-how behozatalának a kereteit és hatékonyságát, hozzájárul nemcsak az új technika bevezetéséhez, hanem a román ipar versenyképességéhez, a szükséges fizetési eszközök előteremtéséhez is. Az iparfejlesztés síkján ennek a kooperálásnak több formájával találkozunk: a behozatal ellenértékének megtérítése az importált technika segítségével előállított termékekkel, az előállított termékek közös értékesítése, a román részről szállított alkatrészek és alkatrészcsoportok, közös termelő vállalatok létrehozása hazánkban.

A nemzetközi kooperálás e magasabb formájának jogi kereteit biztosítja a Románia külkereskedelmi tevékenységére, a gazdasági és műszaki-tudományos együttműködésre vonatkozó új törvény. Elvei alapján létre lehet hozni hazánkban vegyes társaságokat az ipari termelés területén, a műszaki-tudományos kutatásban és a gazdasági tevékenység más ágaiban, amennyiben a román fél legkevesebb 51 százalékban veszi ki részét a társaság közös vagyonából. A román állam ezzel megtartja döntő szavát a vagyonkezelésben és az ország területén folytatott közös tevékenység fejlesztésében, s ugyanakkor biztosítja az idegen résztvevő félt afelől, hogy tiszteletben tartják érdekeit, elsősorban azt, hogy külföldre vihesse az őt megillető tőketörlesztési hányadot, a nyereséget és egyéb járandóságait.

Hazánk erőfeszítései és kezdeményezései a gazdasági kapcsolatoknak a kooperálás útján történő elmélyítésére vonatkozóan élénk érdeklődést váltanak ki számos nyugati országban. Már most ismeretesek a kooperálásnak olyan nagyarányú és a kölcsönös előnyökön alapuló megnyilvánulásai, mint a gépkocsigyártó iparban a Renault-val, a kisméretű személyszállító repülőgépek gyártásában az angol British Aircraft Corporationnel kötött megállapodások. Számos más együttműködési akció konkretizálódott és konkretizálódik a vegyiparban, a gépgyártásban és más iparágakban. Ezek ösztönzik a műszaki haladást hazánkban, biztosítják anyagi és emberi erőforrásaink jobb értékesítését és ugyanakkor növelik cserelhetőségeinket, egyre hatékonyabb részvételünket a nemzetközi áruforgalomban.

Kun János

Megosztott emberiség?

Ha csak annyi történt volna, hogy a nőemancipáló fokozatosan átke-
rült a vicclapokból a bioszociológiai, lélektani-antropológiai, sőt nemzetközi
szociológiai szakkönyvek és folyóiratok oldalaira — már az sem lenne ke-
vés. Ez a folyamat „nőügy“-ből akkor vált a nők ügyévé, amikor a század
elején a szüfrazsettek zászlajukra tűzték és kivívták a nők szavazati jogát.
Ezt a sikert pyrrhusi győzelemnek könyvelhetnők el, ha csak azt néznők,
hogy noha választópolgárok lettek a nők, a legtöbb országban tetemes szám-
beli többségükkel sem érték el a tényleges egyenlőséget, azt, hogy a társad-
alom teljes értékű és csorbítatlan jogú tagjainak ismerjék el őket. Az em-
beriség továbbra is megosztott maradt, s számbelileg nagyobbik fele — kí-
nos közhely! — kisebbségi helyzetben, függőségben él. Az a felismerés, hogy
az ember felszabadítása, a dolgozó tömegeké, elválaszthatatlan a nők mil-
lióinak felszabadításától és elképzelhetetlen nélküle — a szocializmus elmé-
leti felismerése. Mint társadalom, ugyancsak a szocializmus tett és tesz első
ízből az alap és a felépítmény minden területére kisugárzó erőfeszítést
azért, hogy az elméleti-elvi jogok és gyakorlati megvalósításuk között jár-
ható út épüljön.

A nők ügye akkor válik az emberiség ügyévé, ha a homo sapiens fel-
számolja megosztottságát, ha emberi fajtánk megoldandó feladatai közé so-
rolja azt, ami eddig csupán az egyik nem szónoki kérdése volt: szülhet-e,
nevelhet-e szabad embert az, aki maga nem szabad?

Szabadság? A Magna Charta Libertatum 1215-ben fel sem tette ezt a
kérdést, nem hogy választ keresett volna rá. Eltelt hatszáz év és a polgári
Európa időrendben második törvénykönyve, a Code Napoléon családjogi ré-
sze — tempora mutantur — korlátozza ugyan az apa és a férj, illetve a
legidősebb fiú anyagi és erkölcsi hatalmát a család nőtagjai fölött, de a
hatalom maga megmarad, jelezve, hogy a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség
szent elvei jószérével az egyik nem privilégiumai. Hiába csattogtak tehát
a tricoteuse-ök bőszt kötőtűi! Persze, ma már a francia nők is szavazati jog-
gal rendelkező állampolgárok, a választási kampányok idején a körültekintő-
bb politikuskok nagyon is „udvarolnak“ ennek az elhanyagolható mennyi-
ségnek semmiképp nem nevezhető választóseregnek. Mi több: képviselőnők
is ülnek a parlamentben. De: egy 1971-es felmérés szerint a dolgozó fran-
cia anya munkanapja 14—16 óra. Márpedig szabadság és szabad idő között,
nemre való tekintet nélkül, van némi összefüggés.

Munkajog? Az Egyesült Államokban 28 millió nő 40%-kal kevesebb
bért kap, mint a dolgozó férfiak. Tegyük fel, hogy legalább is egy részük
nem nyújt a férfiakéval azonos teljesítményt. Ha így van, mi ennek az oka?
Az antropológusok és a fiziológusok legtekintélyesebbjei megegyeznek ab-
ban, hogy a nő anatómiai és élettani sajátosságai nem indokolják a meg-
különböztetést, annál kevésbé, amilyen mértékben a modern technológia
sorra kiküszöböli az olyan, testi erőtlőbbet igénylő munkákat, amelyek a
női fizikumra valóban károsak. (Itt jegyezném meg, hogy a szinte kizárólag
nők által végzett, sőt, nőiesnek tartott gépirás például a legnehezebb mun-
kák közé tartozik, a telefonos kisasszonyok pedig — még egy nőnek való
foglalkozás!? — súlyos idegrendszeri károsodásnak vannak kitéve.) Ami pe-
dig a női „lelkület“-nek és „észjárás“-nak a férfiéttől eltérő voltát illeti (s
itt a Más többé-kevésbé bevallottan alacsonyabbrendűt jelent), az egyre szé-
lesebb körben alkalmazott tesztek „meglepető“ eredményeket mutatnak; a nők
intelligencia-kvótája általában nem alacsonyabb a férfiakénál, a szintkülön-
ségek pedig könnyen levezethetők a képességek fejlesztéséből, illetve kiak-
názatlanságából, vagyis a nevelésből. Nem szorul bizonyításra, hogy a ne-
velés társadalmilag, nem pedig nemileg determinált tényező. A helyzet nagy-
jából a következő: a nők mentalitása azért különbözik a férfiakétól, mert
másként nevelték őket, s azért nevelik őket másként, mert a fiúk, úgymond,
mások, mint a kislányok... Benjamin Spook, a világhírű gyermekorvos — aki
haladó szellemű közéleti személyiség létére hasznosabbnak véli a család szem-

pontjából, hogy az asszonyok az otthonnak szenteljék minden energiájukat, képességüket — bocsánatos következetlenséggel leszögezi a gyermekjátékok kiválasztásában; a fiúk, mint leendő apák, igenis kapjanak babát, sőt, a főzőcskézés sem árt a férfiasságnak...

A nők joga a tanuláshoz? A Harvard Egyetem 411 professzora között egyetlen nő sincs. Egyébként az amerikai nők érdeklődése a magasabb fokú oktatás iránt csökkenő tendenciát mutat: 1920-ban az egyetemi hallgatók 47%-a nő volt; 1970-ig az arány 40%-ra apadt. De azoknak a nőknek a természetes hányada, akik egyetemest végeztek, férjhezmenésük után gondosan elteszik diplomájukat az ifjúság egyéb relikviáit tartalmazó fiókba. Miért? Harriet van Horne újságíró, a *New York Post* szerkesztője így válaszol erre a kérdésre: „A legtöbb közülünk szívesebben lesz a gyöngéd férj imádott játékszere, mint docens és vénkisasszony, akire rá se néznek.“ „Az imádott játékszere“ unatkosai és komplexusai vannak, a tudós vénkisasszony magányos és komplexusai vannak. A pszichiáter várokszobájában fognak találkozni. Holott ebben a kérdésben kevésbé az egyén, mint inkább a közönség, a társadalom tudatát és tudattalanját kellene elemezni.

Az amerikai Women's Liberation, az eddig ismert feminista mozgalmak legerőteljesebbikét nem véletlenül foglalkoztatja olyan feltűnő intenzitással a szexualitás. Félreértés ne essék: nem a nők szexuális felszabadításáért küzd, hanem felszabadításukért a szex uralma alól! A nők emberi méltóságával tartja összebékíthetetlennek, lealacsonyításuk és kiszolgáltatottságuk jelképének azt, hogy a nő — jelkép. Nem csak a pornográf képeslapok és könyvek teszik azzá, de egész iparágak leghatásosabb kereskedelmi reklámja a női test. Hogyan fér ez össze a puritán hagyományú amerikai családeszménnyel, a nem kevésbé tradicionális nő-kultusszal? Pompásan kiégszítik és fenntartják egymást, mint elfojtás és kompenzálás mechanizmusa. A szex mellett az amerikai nőmozgalom teoretikusai a fogyasztás-vásárlás hajszáját jelölik meg a nők „fékmentartása“ legeredményesebb eszközének. Az az asszony vagy lány, aki ideje legnagyobb részét kirakatok előtt vagy üzletekben tölti (akár mert túl sok az áru, akár mert túl kevés), vajmi keveset tud olvasni, gondolkodni a világ s benne a maga sorsán. Nem véletlen, hogy ez a példátlanul heves megmozdulás, a maga különböző elágazásaival és ányalataival, éppen az Egyesült Államokban bontakozott ki, ott, ahol a tőkés rendszer a javak és a jogok elosztása tekintetében a legvonzóbb látzatokat és a legkiáltóbb ellentéteket produkálja.

Ha egy politikai mozgalom érettségi fokát, ütőképességét, történelemformáló erejét az jelzi, hogy elmélettel rendelkezik — a Women's Lib nem áll rosszul. Ebben az esetben azonban nem az elmélet szűrkesége csökkenti a hatékonyságát, hanem az, hogy nagyonis tarka. Tudományosan megalapozott elemzések, valós célkitűzések, okos stratégia mellett jócskán akad tudátlékos okoskodás, vádaskodó indulat, arisztofaneszi helyzetekbe illő groteszk szélsőség is. Mindez nem meglepő, inkább sajnálatos, s kifejezi a résztvevő rétegek és személyek ellentmondásos indítékait. Ha témánk megengedné a könnyed hangot, megkockáztathatnók, hogy a nők máris bebizonyították: nem csak olyan okosak, bátrak, összetartók tudnak lenni, mint a férfiak, de olyan igazságtalanok, elvakultak és megtéveszthetők (ha úgy tetszik: ön-ámitók) is!

Ez a kitérő egyébként, ha másra nem is, arra jó volt, hogy visszakanyarodjunk anticipált tételünkhöz: a megosztott emberiséghez, a nemekből álló — tehát különböző, az emberi egyedekből álló — tehát azonos emberiséghez, amely sorskérdéseivel viaskodva sem tévesztheti szem elől, hogy előbb-utóbb a férfiközpontú civilizáció alighanem átadja helyét egy olyan civilizációnak, amelynek kétneműbeli, egyenrangú teremtmői az eddigieknél bölcsebben gazdálkodnak majd közös erkölcsi és anyagi javaikkal. Annyi máris bizonyos, hogy a huszadik század utolsó évtizedeiben minden nő és minden férfi szellemi és etikai próbatétele: miként veszi tudomásul ezt a perspektívát.

Szilágyi Júlia

KATE MILLET nyilatkozata a Women's Liberation és az Új Baloldal viszonyáról

— Manapság önt tekintik a Women's Lib teoretikusának. Az ön harca a nők felszabadításáért egy átfogó harc része vagy pedig inkább sajátos, elszigetelt jelenség?

Kate Millet: — Kezdetben magam is elszigetelt harcnak hittem, de a tények logikája lassanként bebizonyította, hogy lehetetlen az elkülönülés. Hogyan valószínűsíthető meg például izoláltan az összes gyermekek befogadására alkalmas napközi otthonok rendszerét? Ki pénzelné az ilyet a tőkés rendszerben, abban a rendszerben, amelyben egyeseknek éheseknek és analfabétáknak kell lenniük, hogy mások kihasználhassák őket?

— Mintha a tőkés rendszer kissé sematikus képe volna ez...

Kate Millet: — Hát hogyan is lehetne felszabadítani a nőket az osztálytársadalom megőrzésével... Engem azok a változások is foglalkoztatnak, amelyekkel a marxizmus nem sokat törődött. Mindenekelőtt: Marx nem úgy határozta meg a patriarchátust, ahogy mi; aztán még kevesebbet foglalkoztak, mint mi, az Új Baloldalon belül, de a Women's Lib-ben is azokkal a lélektani változásokkal, amelyek elengedhetetlenül szükségesek ahhoz, hogy az intézmények módosulása ne maradjon hatástalan.

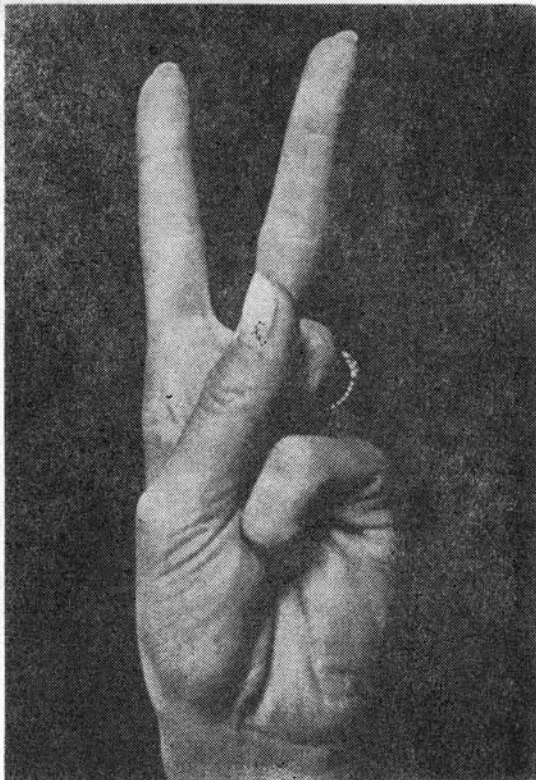
— Az Új Baloldal valóban önök mellett áll?

Kate Millet: — Mármost az Új Baloldalhoz tartozó férfiak?!

— Igen.

Kate Millet: — Hát... (kapcsolataink ambivalensek. Kezdetben az Új Bal-

„Victory!“

oldalban a nők iránt általános megvetés mutatkozott. Talán azért is volt ez hangsúlyozottabb, mert az Új Baloldal férfitársai egyben pacifisták is voltak. S azt bizonyítandó, hogy, noha pacifisták, férfiasak, rengeteg harcias beszédet mondtak. Aztán meg az erőszak romantikus kultuszának hódoltak, az Új Baloldal számára ez oly vonzó; hódoltak Chenek és az összes szakállas gerillának... S az még érezhetőbbé válik, amikor az Új Baloldal válságba jut. Már válságba is jutott. Az elnyomás miatt? A férfiak csalódottak, s már így gondolkodnak: „Az ördög vinné el az egészet! Csak erőszakkal juthatunk ki a kátyúból!“ Egy tucatnyi légenyke az amerikai hadsereg ellen... Nevetséges!

— S hogyan reagáltak mindegyre a nők?

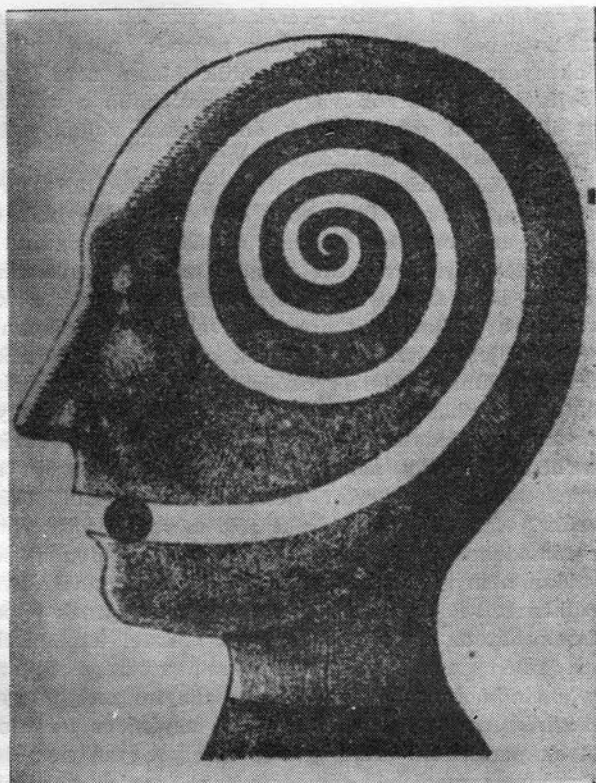
Kate Millet: — Sok nő otthagya az Új Baloldalt, mert tárgynak tekintették őket. Arra voltak jók, hogy naphosszat verjék az írógép billentyűit, fotókópiákat készítsenek a dokumentumokról, borítékokat címezzenek, no meg hogy minél gyakrabban helyeztessenek horizontális testhelyzetbe... Mindez a végsőkig elkeserítette őket. Megalakították a Women's Lib-et, mert úgy gondolkodtak: „Ha az Új Baloldal szövetkezni akar velünk, meg kell tanulnia respektálni bennünket.“ Erre aztán az Új Baloldal kitalált valami egyebet. Azt hitték, politikai kerítőként hasznosíthatják a Women's Lib-et. De bennünket sehogysem lehet becsapni s a nők most már egyfajta külön baloldalt alkotnak, amelyet ugyanolyan vagy majdnem ugyanolyan tisztelettel kell kezelni, mint a négerrek mozgalmát.

— A négerrek polgárjogi hadjárata amolyan tréning lett volna önöknek?

Kate Millet: — Igen, sokan voltunk, akik számára ez jelentette az első politikai tapasztalatot. Biztos vagyok abban, hogy nélkülük soha sem politizáltam volna. De abba bekapcsolódtam. Én hosszabb ideig éltem Japánban, abban az egyfajta társadalomban, ahol éreztem a megalázó leereszkedést. Ott minden fehér embernek az az érzése, hogy kereskedőnek hiszik. Persze nem érzik magukat olyan elnyomottak, mint a négerrek az Egyesült Államokban, s én igazán nagyon megszerettem Japánt; de ott kezdtem megérteni, mit jelent idegennek, *másnak lenni*, hogy milyen magányosságot kényszerít ez az emberre. Nehéz volt, de legalább megtanultam, milyen lehet négernek lenni az Egyesült Államokban. Én azt hiszem, az ilyen helyzetekkel könnyebben azonosulnak a nők, mint a férfiak. A nőknek és a négereknek sok közös problémájuk van.

MARGARET MEAD: A két nem a változó világban

A két nem különbségei azon fontos viszonylatok sorába tartoznak, amelyekre a kultúra — az embereknek méltóságot és szellemi formátumot kölcsönző változottsága épül. Minden ismert társadalomban az emberek kiművelték a különbségeknek megfelelő biológiai munkamegosztást, mégpedig gyakran csak nagyon nagy áttételekkel az eredeti indíték szerint. A testalkat és az életfunkció ellentétségének mintájára az emberek analógiákat fedeztek fel a Nap és a Hold, az éjszaka és a nappal, a jó és a rossz, az erőszak és a gyöngédség, az állhatatosság és az állhatatlanság, a kitarítás és az ingatagság között. E tulajdonságokat váltakozva tulajdonították egyik vagy másik nemnek. Hol a fiúkat tartják végtelenül sebezhetőeknek és kivételesen gondos felügyeletre szorulóknak, hol meg a lányokat. Bizonyos társadalmakban a szülők leányaiknak gyűjtik a hozományt, vagy az ő hasznukra folyamodnak férjfogó búbajosságokhoz; más társadalmakban viszont a fiú kinősítése a szülői gond tárgya. Bizonyos népek a nőket túl gyengének tartják

Julem rajza

ahhoz, hogy a házon kívül dolgozhassanak, mások viszont éppenséggel a nőket tartják alkalmasnak a nehéz teendők megoldására, mert — úgymond — derekasabban megbirkóznak a feladatokkal, mint a férfiak. A nők nemzéssel összefüggő funkciójának időszakossága arra ösztönözte egyes népeket, hogy az asszonyokat a mágikus vagy vallási hatalom természetes okainak tekintsék, más népeket, ellenkezőleg, arra, hogy a nőkben éppen e hatalmak ellentétességét véljék felfedezni; bizonyos vallások, közöttük a hagyományos európaiak, a nők számára alacsonyrendű helyet jelöltek ki az egyházi hierarchiában, mások viszont a természetfeletti világgal való kapcsolataik egész szimbolikáját a nő természetes funkcióinak férfiak által való utánzására alapozták. Bizonyos kultúrákban a nőt fecsegőnek tartják, aki révén a legféltettebb titkok is kiszivároghatnak, más társadalmak viszont hírharangnak mondják a férfit. Bármiről legyen szó, jelentéktelen vagy jelentős dolgokról, az ékességek és a kozmetika világi ügyeiről vagy az ember világegyetembeli helyének szentségéről, mindenben felfedezzük a két nem szerepe modellálásának sokszor kifejezetten ellentmondásos változatosságát.

Mindenütt felismerhetők a két nem különbözőségeiről kialakult képzetek. Egyetlen olyan kultúráról sem tudunk, amely kifejezetten megfogalmazta volna, hogy férfiak és nők között más különbség nincs, csupán az a mód, amely szerint hozzájárulnak a következő nemzedék létrejöttéhez. Nincs kultúra, amely azt tartaná, hogy a felismert jellemvonások, butaság és elmésség, szépség és csúnyaság, kellem és barátságatlanság, kezdeményezés és felelősségérzet, bátorság és türelem és

szorgalom nem egyéb — csak egyszerűen emberi vonás. Noha a jellemzőket váltakozva hol egyik, hol másik nemnek, néha mindkettőnek tulajdonították, noha önkényesnek kellett volna tűnniük (hiszen nem lehet például a nő a férfinél egyidejűleg alkalmasabb vagy alkalmatlanabb a nehéz feladatok megoldására), noha az ilyenyszerű osztályozások önkényesek voltak, minden eddig ismert társadalom ilyen osztályozásokhoz folyamodott.

A XX. században, amikor megkíséreljük átértékelni emberségünk erőforrásait, s arra törekszünk, hogy bár egy jöttányival, egy paránnyal gyarapítsuk teljesebb emberségünk szellemi minőségét, tudomásul kell vennünk a nemi különbözőségek nyilvánvalóan megtevesztő, ellentmondásos evidenciáját. Joggal feltehető a kérdés: vajon valóban fontosak-e ezek a különbözőségek? Vajon valóban vannak-e különbségek a nyilvánvaló anatómiaiakon kívül is? S az ilyen különbségek teljes egészében áthatnák a férfiak és a nők magatartásformáit? Tudomást kell vennünk példának okáért arról, hogy egy bátor leány lehet ugyan nagyon bátor, de sohasem annyira, mint a férfi? Vagy hogy az a férfi, aki nap mint nap egyhangú feladatát végzi, megtanulhat ugyan sokkal többet termelni, mint társadalma bármely nőnemű tagja, de ezért aztán sokkal jobban meg is fizetik, mint a női munkaerőt? Réálisak ezek a különbségek, valóban számolnunk kell velük? Noha a férfiak és a nők mindenkor és minden társadalomban kiépítették a társadalmilag meghatározott szexuális különbözőségeket, e differenciák nyilvánvalóan nem érvényesek az egész emberiség viszonylatában (hiszen, ha érvényesek volnának, „a hegyen túl“ nem viselkedhetnének éppenséggel ellentétes módon). Mit érnek hát az ilyen felépítmények? Ezzel kapcsolatban két további kérdés merül fel. Talán nem is olyan parancsoló szükségesség ez a megkülönböztetés, hogy ne merhetnők semmibe venni, nem annyira mélyen gyökerezik állati, élettani természetünkben, hogy semmibe vevése egyéni és társadalmi károsodásra vezetne. Vagy olyan parancsoló szükségesség, amely ugyan nem is túlságosan mély gyökerű, de olyannyira megfelelő társadalmilag, annyira kipróbált már, hogy nem volna kifizetődő semmibevenni? Olyan parancsoló szükségesség, amely megkönnyíti a gyermekek világrahozatalát és felnevelését azáltal, hogy nagyon is különbözőre stilizáljuk a nemek magatartását, megtanítjuk őket eltérő módon mozogni és öltözködni, s különféle munkaterületeken szakosodni?

Van még egy lehetőség. Vajon a nemi különbségek nem valóban rendkívül értékesek-e? Vajon ezek a különbségek nem alkotják-e emberi természetünk olyan erőforrását, amelyet minden társadalom hasznosított ugyan, de ezideig egyetlen társadalomnak sem sikerült teljes mértékben gyümölcsöztetnie?

Olyan korszakban élünk, amelyben egyetlen kérdés megválaszolása sem tűr halasztást. A nemek szerepére és lehetséges szerepére vonatkozó kérdések akadémikusak, mellékeselek, vagy éppen ellenkezőleg, korunk központi problémái közé sorolhatók-e? A vita erről haszontalan okoskodás, miközben ég a világ? Úgy vélem, nem így állnak a dolgok.

SIMONE DE BEAUVOIR: A második nem

A nő mai sorsát döntően befolyásolja az a tény, hogy alakuló, forrongó társadalmunkban a legósdibb előítéletek élnek és hatnak tovább. Erről feledkeznek meg azok, akik elhamarkodva elmarasztalják a nőket azon a jogcímen, hogy teljesítményük alatta marad lehetőségeiknek, de azok is, akik ezeket a lehetőségeket kizárólag a nőt bűnre csábító alkalmaknak tekintik. Az az igazság, hogy a nő

helyzete ma még egyensúlytalan, s ezért roppant nehéz az új viszonyokhoz alkalmazkodnia. Megnyitották előtte a gyár, a hivatal, az egyetem kapuit, de a közvélemény szemében ma is a házasság a legfőbb női hivatás, mely a nőt minden más kötelezettsége alól felmenti. A nemi aktust ma is szolgáltatásnak tekintik, mint a primitív társadalmakban, s a nőnek a közfelfogás szerint joga van e szolgálatot a férfival burkolt vagy nyílt formában megfizettetni. [...]

A prostitúciót megtűrik*, az udvarlást jó szemmel nézik mindenütt. S a férjes asszonynak szabad magát a férjével eltartatnia; ráadásul sokkal magasabb a társadalmi rangja, mint a nem férjezett nőé. Akiket a közfelfogás szerint korántsem illet meg olyan szexuális szabadság, mint a nőtlen férfiakat, anyává lenniük például gyakorlatilag tilos, a lányanya máig botrányt szül a világ szemében. Lehet-e ilyen körülmények közt csodálni, ha a Hamupipőke-mítosz rendületlenül tartja magát? A fiatal lányt még ma is arra neveli környezet, hogy boldog, gondtalan életét a megváltó királyfitól várja ahelyett, hogy maga váгна neki a világ küzdelmes és kockázatos meghódításának. A királyfi csodát tehet, például felemelheti választottját egy magasabb társadalmi rétegbe, amit az egy egész élet kitartó munkájával sem érhetne el. De ez a csalóka ábránd ártalmas, mert megosztja a fiatal lány energiáit, érdekeit, s a nő legsúlyosabb hátránya a versenyben éppen belső meghasonlása. A szülők elsősorban házasságra szánják lánygyermeküket, s nem sokat törődnek egyéni képességei fejlesztésével; ő maga is erre vágyik, mert tapasztalatból tudja, hogy a házasság rengeteg előnnyel jár. Ennek következtében sokszor rosszabbul tanulja meg s kevésbé alaposan ismeri a szakmáját, mint fivérei a magukét, nem tekinti igazán hivatásának, tehát eleve arra kárhordatja magát, hogy ne legyen jó szakember és az elátkozott kör bezárul: mivel nem az, egyre türelmetlenebbül lesi az alkalmat a férjhez menésre. Minden jog terheket ró birtokosára, de ha a teher túl nagy, a jog szolgaságnak látszik. A dolgozók óriási többsége számára jelenleg még tűrhetetlen robot a munka, a dolgozó nő számára ma még annyi előnnyel sem jár, hogy erkölcsileg felszabadítaná, társadalmi tekintélyt kölcsönözne neki, hogy sok munkásnő és tisztviselőnő terhes kötelezettségnek érzi a munkához való jogát, azt reméli, hogy a házasság megváltja tőle. De az a tény, hogy a munka révén igenis lerázhatja a házasság igáját, öntudatra ébresztette a mai nőt, nem hajlandó többé vakon alávetni magát a férfinak, míg fennáll a gazdasági egyenlőtlenség, amely egyes egyéneknek kivételezett helyzetet biztosít, s míg a közvélemény feljogosítja a nőt arra, hogy eladja magát e kiváltságos egyének egyikének. Kevesen tudják, pedig igaz, hogy a kísértés is akadály, és pedig az egyik legveszedelmesebb. S a kísértést ráadásul szemfényvesztés tetézi, hiszen ezer és ezer nő közül legfeljebb egynek van rá esélye, hogy kihúzza a főnyereményt a házasság lottójátékán. Korunk munkába szőlítja, sőt kényszeríti a nőket, de közben a tétlen és gyönyörteli élet paradicsomának káprázatával áztatja őket, s e paradicsom kiválasztott lakóit összehasonlíthatatlanul többre becsüli, mint azokat, akik megmaradnak e földi világ lakóinak.

* Az angolszász országokban sokáig egyáltalán nem szabályozta törvény a prostitúciót. 1900-ig az angol és amerikai „Common Law” csak az esetben tekintette törvénybe ütköző cselekedetnek, ha botrányt keltett vagy a közrendet veszélyeztette. A törvény manapság üldözi a prostitúciót, több-kevesebb szigorral és sikerrel, Angliában és az Egyesült Államok egyes tagállamaiban, amelyek idevágó törvénykezése szerfelett változatos. Franciaországban egy nagy kampány eredményeként megszületett az 1946. április 13-i törvény, mely elrendelte a bordélyházak bezárását és a hivatásos kéjelgés elleni harc fokozását: „Tekintve, hogy e házak léte összeférhetetlen az emberi méltósággal és azzal a szereppel, mely a modern társadalomban a nő betölteni hivatott...” A prostitúció azóta is virágzik. De természetes is, hogy álszent és egyoldalúan nemleges rendszabályokkal semmit sem lehet elérni.

A házasság társadalmi megbecsültsége s a férfi gazdasági előjogai ma még arra ösztönzik a nőket, hogy leghőbb törekvésük legyen: a férfiaknak tetszeni. Összességében a női nem még ma is a férfinem vazallusa. S ebből következően a nő ma még nem annak látja magát, aki, és nem eszerint választ, hanem aszerint, amilyennek a férfi látja őt.

BERNARD MULDWORF: A „szexuális szabadság“ — világnézeti téma

„Szabadság“, „nemiség“... Két ilyen robbanékony fogalom társítása joggal kelthet gyanakvást.

Elvont, a levegőégben lebegő, konkrét, gyakorlati, megvalósulási és gyakorlati feltételeitől független szabadság nem létezik.

Mit érhetnek hát szexuális szabadságon?

Ha „szexuális szabadságon“ a hagyományos szokások és erkölcs bírálatát értik [...], kár tintát s papírt pazarolni ilyen evidenciák ismételtetésére.

Ha azonban „szexuális szabadságon“ azt a törekvést akarják kifejezni, hogy új módon gondolkozzunk a nemi és érzelmi életéről, akkor már komoly, de cseppet sem könnyű kérdésről van szó.

Amikor egyesek azt hangoztatják: „Harcolni kell a szexuális »elnyomás« ellen“, az össze nem illő fogalmak okozta érzet támad az emberben.

„Harcolni“? Konkrétan: követeléseket megfogalmazni? De milyen követeléseket?

Ez visszavezet régebbi keletű problémákhoz: vagyis egy valóságos „szexuális szabadság“ konkrét feltételeit kellene tanulmányoznunk.

Felismerjük, hogy ez a „szabadság“ a személyiségünket alapjaiban alkotó pszichikai és érzelmi szükségletek viszonylataiban tanulmányozandó.

E szükségletek felismerése szabadságunk biztosítéka.

Ez a szabadság érzelmi életünk alapvető dialektikáján belül helyezkedik el, érzelmi életünk egy belső konfliktusában: a vágy az élvezet hajszolása és a változás felé terel, személyiségünk belső kohéziójának szükséglete viszont előtérbe helyezi az állandóság, a stabilitás szükségletét.

Mindenki maga választja meg a hozzá illő, lelki és erkölcsi erejéhez mért szabadságát. Ha egyáltalán ismeri saját lelki és erkölcsi erejét. Senkit sem lehet visszatartani a kockázatok vállalásától, attól, hogy szerencsés vagy szerencsétlen tapasztalatok árán jobban felismerje saját korlátait.

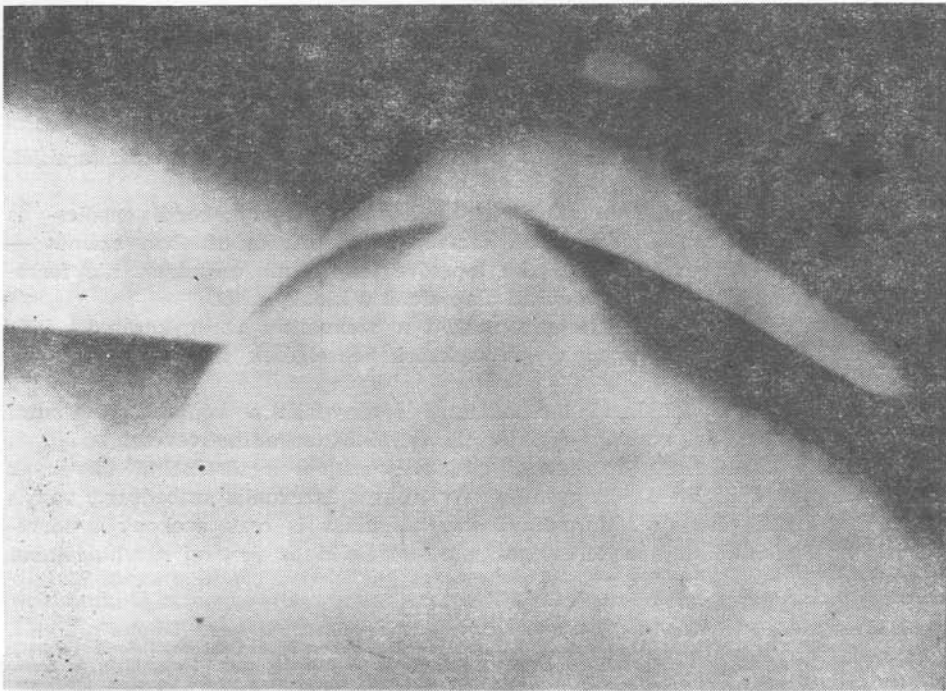
Mindez feljogosít arra, hogy a „szexuális szabadság“ kérdését gyanús világnézeti témaként elemezzük.

Kétszeresen csalóka ez a téma. A szexuális impulzussal együtt jár az „eredeti elfojtás“, ami vágyat szül, s a vágy tesz azzá, amik vagyunk, emberi lényekké, vágyódó lényekké.

Az ember egész szexuális élete a tilalom jegyében létezik. A „megszegés—tilalom“ dialektikája rányomja bélyegét egész érzelmi életünkre.

A szexuális kielégülés társadalmi struktúrái — formájuktól függetlenül — e szabadság korlátai; a szexuális élet struktúráinak változása alárendelt a társadalmi-gazdasági struktúrák forrongásának, az új kulturális és etikai értékek teremtésének.

Más szóval: politikai forradalomról van szó, a szocialista társadalomba való eljutásról.

Kabán József fotója

Csupán a politikai forradalom (vagyis a társadalom társadalmi-gazdasági alapjainak mélyreható megváltozása) tehet lehetővé valóságos kulturális forradalmat, amely egyidejűleg az erkölcsök és a szexualitás forradalma.

Hiú ábránd és misztifikálás a sorrendiség megfordítása.

Alapjában kétértelmű természete, kétértelmű megfogalmazása, demagóg jellege folytán a „szexuális szabadság“ szükségszerűen a polgári ideológia vermébe zuhan, a diverzió és a misztifikálás témájaként.

A közvetlen, egyénített társadalmi elnyomást szexuális kényszerűségként élik meg; a „tudattalanban“ a szabadság abszolút szexuális szabadságként fantáziálódik, a korunkat jellemző differenciált lehetőségek iskoláját a családi „kényszerűség“ korlátai között járjuk ki; a forradalmat így hát a „szexuális elnyomás“ elleni tiltakozásban élik ki; ezért tűnik a „Gyűlöllek, család!“ formula forradalminak.

Nem lehetetlen, hogy bizonyos társadalmi rétegek útja a forradalmi eszméhez a „szexuális szabadság“ követelésén át vezet.

Az egyén emancipációja irányába haladó bonyolult társadalmi-politikai felfordulások korában élünk.

Amit „a kapitalizmus általános válsága elmélyülésének“ nevezünk, a szocialista erők győzelme felé vezető, világméretű változások egész sorában nyilvánul meg.

Mind nehezebben tűrhető és elviselt az elnyomás bármely formája, legyen az gazdasági, faji, szexuális vagy bármilyen más természetű. Ebben a mozgásban elporladnak hagyományos kulturális és erkölcsi értékek. S az elavuló értékrend-

szerek kényszerzubonyába szorított társadalmi rétegek hirtelen új távlatokat fedeznek fel. Ettől a hirtelen feltáruástól aztán összetévesztik saját testmozgásukat a politikai harcoknak elkötelezett emberek millióinak mozgalmával!

Csak félreértések alapján vagy tudatlanságból lehet még túlbecsülni a „szexualitás“ felforgató jellegét.

Manapság minden tollforgató, vagy bárki, aki színpadra viheti színdarabját, Sade márkinak hiszi magát.

Évszázadokkal lemaradtak! A XVIII. század szabadgondolkodói erkölcs- és vallásbírálataikkal közvetlenül hatottak társadalmukra. Azóta azonban számos — néha kegyetlen — történelmi tapasztalat lehetővé tette a mi korunkhoz illő forradalmi tevékenység elméleti és gyakorlati alapjainak a kidolgozását.

A „szexuális szabadság“ kifejezés mögött a szexualitás „aranykorának“ illúziója búvik meg: valamiképpen a gyermekkori képzelgések intellektualizált kiütülése.

Az utópiában is fellelhető mechanizmus érvényesül: a képzelet hatalomra juttatása, az emberi folyamatok objektív törvényeinek semmibe vévése.

Miként a következetes forradalmi cselekvés csupán a történelmi törvények ismerete alapján képzelhető el, ugyanúgy a valóságos „szexuális szabadság“, vagyis a nemi és érzelmi élet új létformáinak megvalósulása is csak azoknak a törvényeknek az ismerete alapján lehetséges, amelyek lelki és érzelmi struktúráinkat meghatározzák.

Osszeállításunk a következő források nyomán készült: Kate Millet: Une femme révoltée (L'Express, 1037.). — Margaret Mead: Male and Female. A Study of the Sexes in a Changing World (William Morrow and Company, New York, 1970). — Simone de Beauvoir: A második nem. Görög Lívia és Somló Vera fordítása (Gondolat, Budapest, 1969). — Bernard Muldwarf: Humanisme scientifique et problèmes de la sexualité (La Pensée, 153.).

Paulovics László: Szobanővények